Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

# TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSIYALARNING O‘ZBEKISTON IQTISODIY O‘SISHIGA TA’SIRI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

**Abdisamatov Alimardon Asadillayevich**
University of Business and Science
Iqtisodiyot fakulteti,
“Yashil iqtisodiyot”
kafedrasi stajyor-o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23437963

**Annotatsiya**

Mazkur maqolada to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning O‘zbekiston iqtisodiy o‘sishiga ta’siri, investitsiya muhitining institutsional xususiyatlari hamda xorijiy kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirish yo‘nalishlari tadqiq etilgan. Tadqiqotda xorijiy investitsiyalarning yalpi ichki mahsulot, sanoat ishlab chiqarishi, eksport salohiyati, bandlik va texnologik modernizatsiyaga ta’siri nazariy hamda statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilingan. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Markaziy bank, Jahon banki va xalqaro tashkilotlarning hisobotlarida keltirilgan ma’lumotlar qiyosiy o‘rganilgan. Xususan, 2023-yilda O‘zbekiston yalpi ichki mahsulotining real o‘sishi 6 foizni, 2024-yilda esa 6,5 foizni tashkil etgani investitsion jarayonlar bilan bog‘liq tarkibiy omillar doirasida ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun institutsional islohotlarni chuqurlashtirish, yuqori qo‘shilgan qiymatli ishlab chiqarishlarni rivojlantirish, mahalliy korxonalar bilan kooperatsiyani kuchaytirish va yashil iqtisodiyotga yo‘naltirilgan investitsiyalarni rag‘batlantirish zarurligi asoslangan.

**Kalit so‘zlar:** to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, iqtisodiy o‘sish, investitsiya muhiti, yalpi ichki mahsulot, kapital oqimi, investitsiya samaradorligi, eksport salohiyati, texnologiyalar transferi, yashil iqtisodiyot.

**Аннотация**

В статье исследуются влияние прямых иностранных инвестиций на экономический рост Узбекистана, институциональные особенности инвестиционного климата и направления повышения эффективности использования иностранного капитала. На основе теоретических положений и статистических данных рассматривается роль прямых иностранных инвестиций в формировании валового внутреннего продукта, развитии промышленности, экспортного потенциала, занятости и технологической модернизации. Проведён сравнительный анализ данных Агентства статистики Республики Узбекистан, Центрального банка, Всемирного банка и международных организаций. Особое внимание уделено реальному росту ВВП Узбекистана, составившему 6 процентов в 2023 году и 6,5 процента в 2024 году, в контексте структурных факторов инвестиционного развития. Обоснована необходимость совершенствования институциональной среды, развития производств с высокой добавленной стоимостью, укрепления кооперации с местными предприятиями и стимулирования инвестиций в зелёную экономику.

Сформулированы предложения по повышению результативности прямых иностранных инвестиций и обеспечению устойчивого экономического роста.

**Ключевые слова:** прямые иностранные инвестиции, экономический рост, инвестиционный климат, валовой внутренний продукт, движение капитала, эффективность инвестиций, экспортный потенциал, трансфер технологий, зелёная экономика.

**Abstract**

This article examines the impact of foreign direct investment on Uzbekistan's economic growth, the institutional characteristics of the investment climate, and approaches to improving the efficiency of foreign capital utilization. Drawing on economic theory and statistical evidence, the study analyzes the role of foreign direct investment in gross domestic product, industrial development, export capacity, employment, and technological modernization. Data published by the Statistics Agency of Uzbekistan, the Central Bank, the World Bank, and international organizations are comparatively reviewed. Particular attention is given to Uzbekistan's real GDP growth of 6 percent in 2023 and 6.5 percent in 2024 in the context of structural factors associated with investment development. The findings emphasize the importance of strengthening institutional reforms, promoting high-value-added industries, expanding cooperation between foreign investors and domestic enterprises, and encouraging green investment. The article proposes measures to enhance the economic effectiveness of foreign direct investment and support sustainable economic growth.

**Keywords:** foreign direct investment, economic growth, investment climate, gross domestic product, capital flows, investment efficiency, export potential, technology transfer, green economy.

**Kirish**

Jahon iqtisodiyotida xalqaro kapital harakati mamlakatlarning ishlab chiqarish salohiyati, texnologik rivojlanishi va global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuviga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) qo‘shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilish, zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va eksport tarkibini diversifikatsiyalash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Xalqaro valyuta jamg‘armasining to‘lov balansi metodologiyasiga ko‘ra, to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiya bir iqtisodiyot rezidentining boshqa iqtisodiyotdagi korxonani boshqarishda barqaror manfaat va sezilarli ta’sirga ega bo‘lishi bilan tavsiflanadi. Amaliy statistikada ovoz berish huquqining kamida 10 foiziga egalik qilish to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiya munosabatlarini aniqlash mezonlaridan biri hisoblanadi [1].

O‘zbekiston iqtisodiyotida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Mamlakatda iqtisodiyotni liberallashtirish, valyuta bozorini erkinlashtirish, tadbirkorlik muhitini takomillashtirish va investorlarga huquqiy kafolatlar yaratishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda.

2019-yil 25-dekabrda qabul qilingan “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi O‘RQ-598-sonli Qonun investitsiya faoliyatining huquqiy asoslarini belgilab berdi. Mazkur qonunda investorlarning huquqlari, investitsiyalarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va ularni himoya qilishning umumiy mexanizmlari nazarda tutilgan [2].

Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekiston iqtisodiyoti 2023-yilda real hisobda 6 foizga, 2024-yilda esa 6,5 foizga o‘sgan [3]. Biroq iqtisodiy o‘sishning ushbu ko‘rsatkichlarini faqat xorijiy investitsiyalar natijasi sifatida baholash ilmiy jihatdan asosli emas. Chunki iqtisodiy o‘sishga ichki iste’mol, davlat xarajatlari, pul o‘tkazmalari, eksport, ichki investitsiyalar va mehnat unumdorligi kabi omillar ham ta’sir qiladi.

Shu sababli to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning miqdoriy ko‘rsatkichlarini ularning iqtisodiy samaradorligidan farqlash zarur.

Tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekistonda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’sir etish mexanizmlarini aniqlash, mavjud institutsional cheklovlarni tahlil qilish va investitsiyalarning iqtisodiy qaytimini oshirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

**Metodologiya**

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy iqtisodiy tahlil, ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish va statistik ko‘rsatkichlarni tavsifiy baholash metodlaridan foydalanildi.

Nazariy asos sifatida xorijiy investitsiyalar va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rgangan Borensztein, De Gregorio va Lee [4], Alfaro va hammualliflar [5], Javorcik [6] hamda boshqa iqtisodchi olimlarning tadqiqotlari olindi.

Borensztein va hammualliflarning tadqiqotida xorijiy investitsiyalar texnologiyalar transferining muhim kanali bo‘lishi, ularning iqtisodiy o‘sishga ta’siri esa qabul qiluvchi mamlakatdagi inson kapitali darajasiga bog‘liqligi ko‘rsatilgan [4].

Alfaro va hammualliflar moliya bozorlari rivojlangan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalardan olinadigan iqtisodiy foyda yuqoriroq bo‘lishi mumkinligini empirik tahlil qilgan [5].

Mazkur maqolada iqtisodiy o‘sish va investitsiya samaradorligi quyidagi ko‘rsatkichlar asosida baholanadi:

- real yalpi ichki mahsulotning o‘sish sur’ati;
- xorijiy investitsiyalarning ishlab chiqarish va eksport bilan bog‘liqligi;
- mahalliy korxonalarga texnologik va boshqaruv bilimlarining tarqalishi;
- yangi ish o‘rinlari va mehnat unumdorligining o‘zgarishi;
- investitsiyalarning ekologik barqarorlikka muvofiqligi.

Tadqiqot ikkilamchi ma’lumotlarga asoslangan. Mustaqil ekonometrik model tuzilmaganligi sababli aniqlangan bog‘liqliklar sabab-oqibat munosabati sifatida talqin qilinmaydi.

**Natijalar**

O‘zbekiston Markaziy bankining 2024-yil yakunlari bo‘yicha to‘lov balansi hisobotiga ko‘ra, mamlakatga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning sof kirimi 2023-yilda taxminan 2,2 milliard AQSH dollarini, 2024-yilda esa 2,8 milliard dollarni tashkil etgan. Markaziy bank ma’lumotlarida 2024-yildagi sof kirimning oldingi yilga nisbatan 32 foizga oshgani qayd etilgan [7].

Mazkur ma’lumotlar xorijiy investorlarning O‘zbekiston iqtisodiyotidagi ishtiroki ortayotganini ko‘rsatadi. Biroq to‘lov balansi metodologiyasidagi sof TTXI kirimini investitsiya dasturlari doirasida o‘zlashtirilgan jami xorijiy investitsiyalar yoki xorijiy kreditlar hajmi bilan tenglashtirish mumkin emas.

O‘zbekistonda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning sof kirimi

| Yillar | TTXI sof kirimi, mlrd AQSH dollari |
|---|---|
| 2020 | 1,7 |
| 2021 | 2,3 |
| 2022 | 2,7 |
| 2023 | 2,2 |
| 2024 | 2,8 |

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2024-yilgi to‘lov balansi hisoboti [7]. Ko‘rsatkichlar yaxlitlangan. TTXI sof kirimining dinamikasi

2020–2024-yillar, milliard AQSH dollari

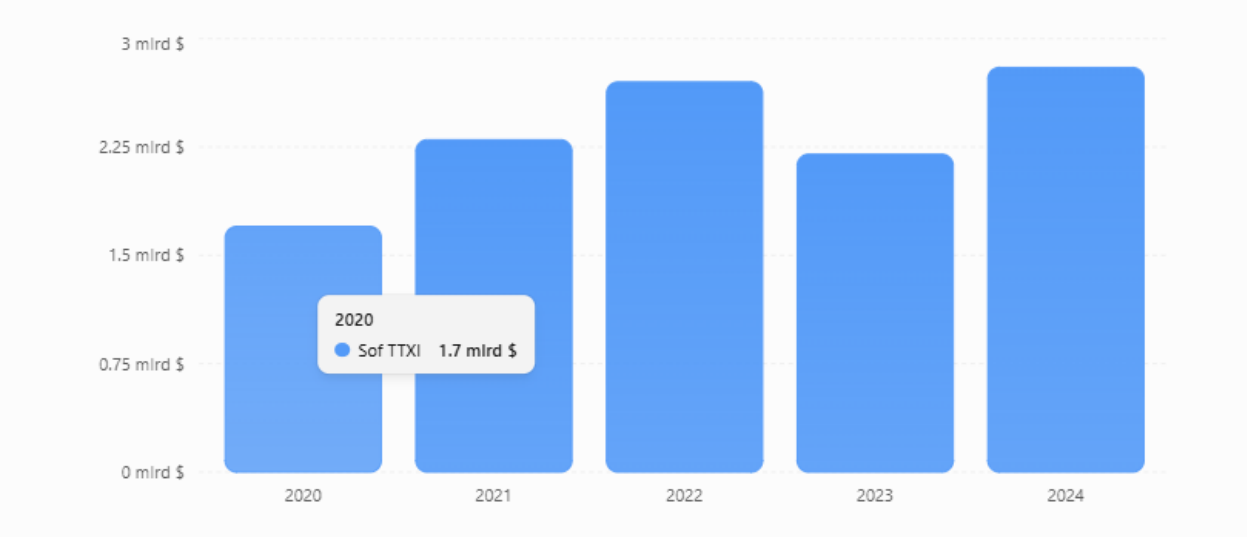


Statistik ko‘rsatkichlardan ko‘rinadiki, 2020–2024-yillarda xorijiy investitsiyalar sof kirimi bir tekis o‘smagan. Xususan, 2023-yilda pasayish kuzatilgan bo‘lsa, 2024-yilda o‘sish qayd etilgan. Bu holat investitsiya oqimlarining tashqi iqtisodiy sharoitlar, yirik loyihalarning amalga oshirilishi va kapital harakati bilan bog‘liq omillarga sezgirligini ko‘rsatadi.

Jahon bankining 2025-yilda e’lon qilingan O‘zbekiston iqtisodiyotiga oid hujjatida 2024-yilda asosiy kapitalga investitsiyalar o‘sishi 27,6 foizga yetgani qayd etilgan [3]. Ushbu o‘sishga tashqi moliyalashtirish hisobidan amalga oshirilgan ichki investitsiyalar va TTXI ham hissa qo‘shgan.

UNCTADning 2025-yilgi mamlakat ma’lumotnomasiga ko‘ra, O‘zbekistonda e’lon qilingan yangi ishlab chiqarish obyektlarini barpo etishga qaratilgan greenfield investitsiya loyihalarining qiymati 2023-yilda 10,702 milliard dollarni, 2024-yilda esa 5,696 milliard dollarni tashkil etgan [8]. Mazkur ko‘rsatkichlar amalda mamlakatga kirib kelgan investitsiya mablag‘larini emas, balki e’lon qilingan loyihalarning qiymatini ifodalaydi.

Shunday qilib, investitsiya faolligini baholashda kapitalning sof kirimi, e’lon qilingan loyihalar qiymati va real ishlab chiqarish natijalarini alohida ko‘rib chiqish zarur.

**Tahlil va muhokama**

To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’siri bir nechta o‘zaro bog‘liq mexanizmlar orqali yuzaga keladi. Birinchi mexanizm kapital jamg‘arilishi bilan bog‘liq bo‘lib, xorijiy investorlar tomonidan yangi ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik uskunalar va infratuzilma

obyektlariga yo‘naltirilgan mablag‘lar iqtisodiyotning ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

Ikkinchi mexanizm texnologiyalar va boshqaruv tajribasining tarqalishidir. Javorcik tomonidan Litva sanoat korxonalari misolida o‘tkazilgan tadqiqotda xorijiy korxonalar bilan mahalliy yetkazib beruvchilar o‘rtasidagi vertikal aloqalar unumdorlikka ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligi aniqlangan [6]. Ushbu xulosa O‘zbekiston sharoitida xorijiy investorlar bilan mahalliy kichik va o‘rta korxonalar kooperatsiyasini rivojlantirishning ilmiy asoslaridan biri hisoblanadi.

Uchinchi mexanizm eksport salohiyatini oshirish bilan bog‘liq. Xalqaro bozorlarga integratsiyalashgan korxonalar yangi mahsulotlar ishlab chiqarish, sifat standartlarini o‘zlashtirish va tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlariga ega bo‘lishi mumkin. Biroq bu natija xorijiy investitsiyaning tarmoq xususiyati, mahalliy ishlab chiqarish zanjirlari va tashqi savdo sharoitlariga bog‘liq.

To‘rtinchi mexanizm mehnat bozori bilan bog‘liq. Yangi investitsiya loyihalari ish o‘rinlarini yaratishi va xodimlarning malakasini oshirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, yuqori darajada avtomatlashtirilgan loyihalarda bandlikka bevosita ta’sir cheklangan bo‘lishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun investitsiya samaradorligini faqat yangi ish o‘rinlari soni orqali baholash yetarli emas.

O‘zbekiston sharoitida xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy qaytimini oshirish uchun ularning tarmoq va hududlar bo‘yicha taqsimlanishiga alohida e’tibor qaratish zarur. Yuqori qo‘shilgan qiymat yaratadigan qayta ishlash sanoati, zamonaviy xizmatlar, logistika va energiya samaradorligi bilan bog‘liq loyihalar iqtisodiy diversifikatsiyaga xizmat qilishi mumkin.

Ayniqsa, yashil iqtisodiyotga yo‘naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatli barqaror rivojlanish nuqtayi nazaridan muhimdir. UNCTADning 2023-yilgi Jahon investitsiyalari hisobotida qayta tiklanuvchi energetika va barqaror energiya infratuzilmasiga investitsiyalarni kengaytirish zarurligi ta’kidlangan [9].

Investitsiya samaradorligini oshirishda quyidagi yo‘nalishlar ustuvor ahamiyatga ega:

- Institutsional muhitni takomillashtirish. Investorlar huquqlarini himoya qilish, shartnomalar ijrosini ta’minlash, ma’muriy tartiblarni soddalashtirish va tartibga solishning shaffofligini kuchaytirish.
- Mahalliy kooperatsiyani rivojlantirish. Xorijiy korxonalarni mahalliy yetkazib beruvchilar bilan bog‘lash, texnologik standartlarni joriy etish va kichik biznesning ishlab chiqarish zanjirlaridagi ishtirokini kengaytirish.
- Inson kapitaliga investitsiyalarni ko‘paytirish. Kasbiy ta’lim, muhandislik kompetensiyalari va zamonaviy boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirish.
- Yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish. Energiya tejamkor texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalari va ekologik barqaror ishlab chiqarish loyihalarini qo‘llab-quvvatlash.
- Natijadorlik monitoringini kuchaytirish. Investitsiya loyihalarini eksport tushumi, mahalliy qo‘shilgan qiymat, mehnat unumdorligi va ekologik ko‘rsatkichlar asosida baholash.

Dunningning xalqaro ishlab chiqarish bo‘yicha eklektik paradigmasi xorijiy investitsiyalar oqimini tushuntirishda mulkchilik ustunliklari, joylashuv afzalliklari va ichkilashtirish omillarining ahamiyatini asoslaydi [10]. Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekistonning investitsion jozibadorligini oshirish faqat soliq imtiyozlarini kengaytirish bilan cheklanmasligi, balki infratuzilma, malakali ishchi kuchi va institutsional barqarorlikni ham qamrab olishi kerak.

Blomström va Kokko tadqiqotlarida xorijiy investitsiyalardan olinadigan texnologik spillover samaralari mahalliy korxonalarning bilim va texnologiyalarni o‘zlashtirish salohiyatiga bog‘liqligi

ko‘rsatilgan [11]. Demak, xorijiy kapitalning mavjudligi o‘z-o‘zidan texnologik taraqqiyotni kafolatlamaydi.

OECDning to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalarga oid mezonlari esa investitsiya oqimlari va ularning tarkibini xalqaro qiyoslashda yagona statistik yondashuvlardan foydalanish zarurligini belgilaydi [12].

**Xulosa**

Tadqiqot natijalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar O‘zbekiston iqtisodiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi muhim moliyaviy va tarkibiy omillardan biri ekanligini ko‘rsatadi. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda TTXIning sof kirimi 2,8 milliard AQSH dollariga yetgani mamlakatga xorijiy kapital jalb etish jarayonida ijobiy o‘zgarishlar mavjudligini tasdiqlaydi.

Biroq xorijiy investitsiyalar hajmining ortishi ularning iqtisodiy samaradorligi mutanosib ravishda oshganini anglatmaydi. Investitsiyalarning haqiqiy natijadorligi ishlab chiqarilgan qo‘shilgan qiymat, eksport hajmi, texnologiyalar transferi, mehnat unumdorligi va mahalliy iqtisodiyot bilan integratsiyalashuv darajasi orqali baholanishi lozim.

O‘zbekiston uchun investitsiya siyosatining asosiy vazifasi xorijiy kapitalni miqdor jihatidan ko‘paytirish bilan bir qatorda, uning sifat tarkibini yaxshilashdan iborat. Buning uchun institutsional islohotlarni davom ettirish, mahalliy korxonalarning texnologik salohiyatini kuchaytirish, yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlarni rivojlantirish va yashil iqtisodiyotga yo‘naltirilgan loyihalarni rag‘batlantirish maqsadga muvofiqdir.

Kelgusidagi ilmiy tadqiqotlarda TTXI va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi sababiy bog‘liqlikni aniqlash uchun uzoq muddatli statistik qatorlar, tarmoqlar kesimidagi ma’lumotlar hamda ekonometrik usullardan foydalanish tavsiya etiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati**

1. International Monetary Fund. Balance of Payments and International Investment Position Manual. Sixth Edition (BPM6). Washington, D.C.: IMF, 2009. 100–113-betlar.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida. O‘RQ-598-sonli Qonun, 2019-yil 25-dekabr. Rasmiy normativ-huquqiy hujjat, moddalarga bo‘lingan; sahifalar elektron nashr shakliga bog‘liq.
3. World Bank. First Advancing Global Integration and Market Transition Development Policy Operation (P511920). Washington, D.C.: World Bank, 2025. “Recent Economic Developments” bo‘limi, 7-band va asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar jadvali.
4. Borensztein E., De Gregorio J., Lee J.-W. How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? Journal of International Economics, 1998, 45(1). 115–135-betlar.
5. Alfaro L., Chanda A., Kalemli-Ozcan S., Sayek S. FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets. Journal of International Economics, 2004, 64(1). 89–112-betlar.
6. Javorcik B. S. Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers Through Backward Linkages. American Economic Review, 2004, 94(3). 605–627-betlar.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Balance of Payments and International Investment Position of Uzbekistan: Annual Report 2024. Toshkent, 2025. 4–5-betlar.

8. United Nations Conference on Trade and Development. World Investment Report 2025: Uzbekistan Fact Sheet. Geneva: UNCTAD, 2025. 1–2-betlar, statistik jadvallar.
9. United Nations Conference on Trade and Development. World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All. Geneva: United Nations, 2023. Barqaror energetikaga investitsiyalar bo‘yicha tematik boblar.
10. Dunning J. H. The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions. Journal of International Business Studies, 1988, 19(1). 1–31-betlar.
11. Blomström M., Kokko A. Multinational Corporations and Spillovers. Journal of Economic Surveys, 1998, 12(3). 247–277-betlar.
12. Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment. Fourth Edition. Paris: OECD Publishing, 2008. 17–25-betlar.